

Fotoateliéry v Topoľčanoch v 1. polovici 20. storočia

Najstaršiu fotografiu, ktorá sa zachovala dodnes, urobil v roku 1826 francúzsky vynálezca Joseph Nicéphore Niepce. Snímka zachytáva pohľad z pracovne na dvor. Musela však uplynúť ešte dlhá doba, aby sa výroba fotografií technicky zdokonalila a aby sa fotografovanie masovo rozšírilo.

Objavenie novej zobrazovacej metódy postupne prispelo k vzniku špecializovaných ateliérov zameraných na fotografovanie. Tento trend neobišiel ani Topoľčany. Vzniklo tu viacero ateliérov, niektoré existovali len krátku dobu, iné prežili aj rôzne politické zmeny. Medzi najstaršie fotoateliéry, ktoré v Topoľčanoch pôsobili ešte počas Rakúsko-Uhorska, môžeme zaradiť Ateliér Blaho Ede (80 – 90. roky 19. storočia), Ateliér Elvíra (90. roky 19. storočia), Ateliér Artura Kleina (okolo roku 1909). Fotograf Blaho Ede prvý ateliér založil v Zlatých Moravciach, v Topoľčanoch mal iba pobočku.

Ďalší známy fotoateliér, ktorý v meste pôsobil už v čase Rakúsko – Uhorska a pokračoval aj po vytvorení 1. ČSR, bol **Ateliér Jána Gollera**. Fotograf Ján Goller býval v dome na Ul. Komenského č. 3 (dnes sa tu nachádza Spoločenský dom), v ktorom mal zároveň

aj fotoateliér. Okrem slovenčiny sa Ján Goller vedel dohovoríť po nemecky, čiastočne po maďarsky. Ešte v roku 1923 v Topoľčanoch pôsobil aj ako portca. Za manželku si vzal Katarínu Mérésovú. Spolu mali dve dcéry, Hildegartu (narodená v r. 1918, vydatá v Rakúsku za Karola Františka Schreiera) a Gertrúdu (narodená v r. 1920, vydatá v Trenčíne za Júliusa Blahu). Ján Goller zomrel v novembri 1925. Je zaujímavé, že ešte nasledujúci rok po voľbách do parlamentu ČSR sa Mestský úrad v Topoľčanoch snažil vypátrať, z akého dôvodu sa J. Goller nezúčastnil volieb (konali sa 15. novembra 1925). Po smrti J.

Gollera 24. novembra 1925 manželka Katarína ohlasuje zánik živnosti manžela Jána, zároveň však aj svoje pokračovanie v živnosti po ňom. Je zrejme, že sa jej v podnikaní darilo aj bez manžela. Svedčia o tom dve podané žiadosti o rozšírenie priestoru fotoateliéru na Komenského ulici. V roku 1928 žiada Okresný úrad v Topoľčanoch o povolenie prístavby obchodnej miestnosti, o dva roky neskôr opäť prichádza s podobnou žiadosťou. V prvom prípade prístavbu vykonal architekt Eduard Bothe, v roku 1930 hlavným architektom a staviteľom bol Jozef Bilik. Fotoateliér pôsobil v meste ešte minimálne v roku 1936. Pred druhou svetovou vojnou sa obe dcéry odsťahovali z Topoľčian a niekedy v tomto období končí prevádzku aj fotoateliér Goller.

Ďalším fotografom, ktorý začal prevádzkovať svoju činnosť v Topoľčanoch, bol **Aladár Vermeš**. Narodil sa 11. januára 1900, živnosť získal 18. augusta 1921. Býval na Mudroňovej ulici (dnes Ul. Československej armády), kde mal pravdepodobne aj menší fotoateliér. Z archívnych dokumentov sa dozvedáme iba to, že v roku 1929 rozširuje svoje pracovisko pristávaním ďalších dvoch miestností. V písomnostiach sa ako staviteľ uvádza Eduard Bothe. V roku 1934 A. Vermeš ohlasuje založenie filiálky fotoateliéru v Hlohovci. Bol aj politicky činný, v roku 1935 v národných voľbách pracoval ako člen obvodnej komisie za Stranu zjednotenia. Aladár Vermeš mal židovský pôvod, čo neskôr v zostrenej politickej dobe znamenalo pre neho

tragické následky. Vyhláškou Ústredného hospodárskeho úradu v Bratislave zo septembra 1941, respektíve nariadením Okresného úradu v Topoľčanoch zo 16. novembra 1941 mu bola jeho živnosť zlikvidovaná a vymazaná z registra. Ministerstvo vnútra 11. júna 1941 nevyhovelo ani jeho žiadosti o udelenie slovenského štátneho občianstva. Spolu s ďalšími topoľčianskymi Židmi, ktorí mali zakázané vykonávať svoje predchádzajúce povolanie, pomáhal pri čistení jarmočného miesta (za dnešným daňovým úradom) či vykonával iné nútené práce. Jedným z transportov bol odvezený do koncentračného tábora Majdanek pri poľskom Lubline, kde 31. marca 1942 vo veku 42 rokov zomiera.

Krátku dobu v období 1. ČSR v Topoľčanoch fungoval **Fotoateliér Helios**. Ateliér založila a živnosť 30. septembra 1927 získala Mária Kosková, rod. Horvátová. Ateliér sa nachádzal na Masarykovej ul. č. 4 (dnes Ul. Stummerova). Už 19. novembra 1930 však dochádza k zániku živnosti M. Koskovej. Ateliér Helios prevzal Alexander Hajdu, živnosť na jeho prevádzkovanie získal 17. apríla 1931. Nasledujúci rok, 14. septembra 1932, už svoju živnosť ruší, a tým sa končí aj krátka existencia tohto ateliéru. Na zánik živnosti sa možno podpísal aj požiar z marca 1929. Nevieme však, či išlo o požiar ateliéru alebo rodinného domu. Alexander Hajdu bol cudzinec (narodený 9. apríla 1904 v Targu Mures v Rumunsku), do Československa prišiel po prvej svetovej vojne. Býval v Leviciach, kde 31. januára 1935 na okresnom úrade zložil štátoobčiansku prísahu. Udialo sa tak potom, čo Krajský úrad v Bratislave 14. septembra 1934 kladne vybavil jeho žiadosť o československé štátne občianstvo.

Július Maglay, majiteľ ďalšieho fotoateliéru v Topoľčanoch, sa narodil 8. októbra 1902. Pôvodne ani on nebol československým štátnym občanom. Občianstvo spolu s manželkou Máriou Gabrielou získal až zložením prísahy na Okresnom úrade v Topoľčanoch 4. novembra 1929. Zaujímal sa o fotografovanie, a tak si podal žiadosť o postavenie fotoateliéru, ktorej bolo vyhovie. Staviteľom ateliéru bol Jozef Bilik, do užívania bola stavba odovzdaná 1. februára 1932. Ateliér sa nachádzal na Štefánikovom námestí č. 27, rodina bývala na Kuzmányho ul. č. 3 (dnes časť Mexiko). Fotografickú živnosť J. Maglay získal 24. júna 1932. O pár rokov neskôr svoje podnikanie rozšíril o ďalšie aktivity. 21. septembra 1935 poslať žiadosť na Okresný úrad v Topoľčanoch o vydanie licencie na prevádzkovanie obchodu s fotografickými potrebami (mimo jedov a preparátov vyhradených drogériám). Obchodná a priemyselná komora v Bratislave 14. októbra 1935 povolenie na obchodnú činnosť vydala. V ateliéri sa pracovalo aj počas druhej svetovej vojny. V týchto časoch, možno v snahe nejakým spôsobom zachrániť jedného židovského chlapca, J. Maglay si podal žiadosť o prijatie židovského učňa. Na podanú žiadosť mu napokon v decembri 1941 odpovedalo až ministerstvo vnútra a povolilo mu ako učňa zamestnať Žida Júliusa Weissa.

Posledným fotoateliérom, ktorý vznikol v období prvej ČSR, bol **Ateliér Júliusa Majlátha**. Jeho zakladateľ sa narodil 28. marca 1910 do rodiny krajčira Ernesta Majlátha, ktorá bývala na Štefánikovom námestí č. 34. Od septembra 1916 navštevoval Meštiansku školu v Topoľčanoch. Fotografickú živnosť získal 22. októbra 1934. Staviteľom Rudolfom Medekom si dal postaviť menší fotoateliér na parcele židovskej rodiny Bernfeldových a susedov Friedmannových na Štefánikovom nám. č. 13 (dnes priestory sociálnej poisťovne). Stavať sa začalo 16. septembra 1934. Za krátku dobu, už 26. októbra 1934, komisia v zložení Ignác Zsák (starosta), Karol Jelínek (notár), Eugen Skopecz (staviteľ), Karol Berger (lekár) a Vojtech Wiedermann (hasičský veliteľ) po obhliadke stavby konštatovala, že stavebný plán až na menšie detaily sa dodržal a stavba môže byť daná do užívania. Išlo len o menší ateliér rozmerov 8 x 5,7 x 3,5m (d x š x v), preto

výstavba objektu netrvala dlho. V roku 1936 si J. Majláth otvára aj obchod s fotografickými potrebami. Pri voľbách do Slovenského snemu 18. decembra 1938, keď bola jednotná kandidátka HSĽS-SSNJ (Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty), sa stáva členom komisie za VI. obvod v Topoľčanoch. Pracovne sa mu muselo dariť, ako jeden z mála obyvateľov už v roku 1941 vlastnil automobil. Za manželku si vzal Jolanu Malatinskú, rodinný domček mali na Moyzesovej č.1.

Historický park v Tovarníkoch

V obci Tovarníky, niekdajšej časti mesta Topoľčany, významnú dominantu tvorí historický park, od roku 1984 zaradený medzi chránené areály. Park sa nachádza v juhozápadnej časti obce pri barokovom kaštieli, ktorý pred znárodnením vlastnila rodina Stummerovcov. Rozsiahlu plochu na výmere 14,70 ha tvoria zaujímavé parkové priehľady s cennými skupinami solitérnych drevín. Z nich vynikajú najmä exotické druhy.

História parku, ktorý postupne obmieňal tvar a rozlohu, je úzko spätá s históriou kaštiela. Založenie parku možno datovať do obdobia prestavby kaštiela, približne na sklonku 18. storočia. Pôvodnú renesančnú a barokovú úpravu vystriedal anglický prírodne krajinársky sloh. Parkovú kompozíciu vtedy dopĺňalo jazero a prvky drobnej záhradnej architektúry, letohrádkov, letné kúpalisko so štýlovou prezliekaňou, záhradný nábytok a odpočívadlá, vodné koleso a tenisové kurty. Z malej záhradnej architektúry sa vyskytovali drobné plastiky, bronzové sochy jeleňa, vtákov, panny s vencom a kamenné vázy s kvetmi. Súčasťou parku bola zimná, letná a zeleninová záhrada s pareniskami. V západnej časti areálu sa nachádzal ateliér zriadený pre majiteľov kaštiela. Zelen na nádvorí kaštiela tvorila pravidelná úprava z orgovánu v podobe srdca. Vďaka cestovateľskej vášni Leopolda Haupt Stummera sa do parku dostalo množstvo rozmanitých druhov cudzokrajných drevín prinesených zo zahraničných ciest. Zdrojom vody pre umelo založený vodný systém bol potok Chocina pretekajúci obcou a napájajúci privádzací kanál do jazera. V roku 1945 tragické dôsledky pre park znamenalo rozšírenie požiaru z kaštiela, ktorý zničil viaceré dreviny, mostíky a záhradnú architektúru. Následne park chátral niekoľko desaťročí. Jeho postupná obnova začala až v 80-tych rokoch minulého storočia rekonštrukciou parkovej zelene, komunikácií, osvetlenia, oplotenia a vodného systému. Okrem vysadenia pestrého dendrologického materiálu bola uskutočnená aj pobrežná a bažinná výsadba v okolí vyčisteného zarybného jazera. Pôvodná bohatšia parková architektúra sa však dodnes nezachovala.

V súčasnosti sa v chránenom areáli v priaznivom pomere striedajú kosením udržiavané lúčne porasty, zachované od založenia až doteraz. Prelínajú sa so skupinami domácich i cudzokrajných drevín. Výsadbu prispôbenú hladine spodnej vody v okolí jazera tvoria topole, vrby a javory, zo solitérov najmä mohutný tisovec dvojradový a platan javorovolistý. Pre celoročný efekt zelených korún sú uplatnené ihličnany, najmä jedľa srienistá, smrek pichlavý a smrekovec opadavý. Harmonicky ich dopĺňajú kry borievky obyčajnej a cyprusovité dreviny. Cenné sú aj skupiny tisovcov či borovic. Z listnáčov sa dekoratívne vynímajú predovšetkým široko rozvetvený ľaliovník tulipánokvetý a rozmerná sofora japonská. Prítomné jedince ako beztrňovec dvojdomý, gledíčia trojtříňová a dub červený dodávajú vždy iný, zvlášť v jeseni farebne pôsobivý vzhľad. Popri nich sa vyskytujú buk lesný, orech čierny a lipa veľkolistá. Tienisté miesta porastá brečtan popínavý. Parkovú úpravu svojimi kvetmi na jar spestrujú kry, ako sú zlatovka previsnutá, imelovník okrúhly a dráč obyčajný. Na jeseň plodmi a listami zaujme pavinič päťlistý.

Pomerne dobre udržiavaný park je voľne prístupný verejnosti, s výnimkou nevelkého priestoru pri kaštieli. Je ideálnym miestom pre športové aktivity, prechádzky s deťmi, prírodovedné exkurzie. Estetický a kultúrno-výchovný areál v Tovarníkoch patrí k dôležitým historickým a sadovníckym objektom na Slovensku.

Ing. Olga Kostolná

Kremeň a jeho variety v mineralogickej zbierke múzea

Tribečské múzeum v Topoľčanoch, ktoré má vlastivedný charakter, odborne spracúva a uchováva aj prírodovedné zbierky. Ich neoddeliteľnú, a zároveň veľmi zaujímavú súčasť tvorí zbierka nerastov. Na jej zložení sa popri mineráloch rôzneho systematického zaradenia v podstatnej miere podieľa predovšetkým kremeň a jeho odrody.

■ Kremeň s rudnými minerálmi

Kremeň, chemicky oxid kremičitý, je jedným z najrozšírenejších minerálov vyskytujúcich sa v prírode. Po prvýkrát sa jeho názov pochádzajúci pravdepodobne z germánskeho slova „quarz“ uvádza v dielach významného nemeckého učenca Georgiusa Agricolu z roku 1530. Nerast charakterizujú prizmatické kryštály s ryhovaním zakončené plochami klenca

alebo dipyramídy. Často vytvára aj zákonité zrasty. Okrem kryštalovanej formy máva tento minerál tiež kryptokryštalickú podobu i celistvú zrnitú, prípadne sa vyskytuje v konkréciách. Jeho farba je rôznorodá. Najrozšírenejší je bezfarebný, mliečnobielý alebo sivý kremeň. Najpočetnejšie sú v mineralogickej zbierke múzea zastúpené priehľadné a polopriehľadné sfarbené odrody. Prezentované sú čírym bezfarebným krištálom, marmarošským diamantom s obojstranne vyvinutými kryštálmi krištálu, ametystom s typickým fialovým sfarbením i nažltlo sfarbeným citrínom. Prevažná časť týchto variet pochádza najmä z lokalít v Brazílii. Vytvárajú hojne rozšírené drúzy, kde skupinka kryštálov narastá na spoločnom podklade. Vznikajú v niektorých výlevných horninách, v ktorých kryštály kremeňa i jeho odrôd narastajú na vnútornej stene dutín guľovitých útvarov, nazývaných geódy. Zaujme i avanturín s ligotavým odtienkom šupiniek zelenej sludy pochádzajúci z Indie alebo kusový brazílsky ruženín.

Súbor minerálov zahŕňa aj kryptokryštalické (skrytokryštalické) odrody zastúpené modravým chalcedónom vyskytujúcim sa v podobe kôr a nátekových či obličkových agregátov. V zbierke je prítomný z lokality Byšta na východnom Slovensku. Odrodou tohto nerastu sú acháty s koncentricko-zonálnou stavbou, v ktorých sa striedajú vrstvy rôzne sfarbeného chalcedónu alebo mikrokryštalického kremeňa a prirodzeného farbiva, hlavne hematitu, limonitu alebo chloritov. Ich pekné ukážky sú v kolekcii dokumentované najmä zo slovenských a českých lokalít, ale aj z Poľska a Brazílie. Miesto v zbierke má tiež chryzopras z Poľska, tigrie oko a sokolie oko z JAR, železovitý kremeň z lokality Šobov. Muzeálna zbierková kolekcia kremeňa sa neustále rozširuje a dopĺňa získavaním nových nerastov. Ich nadobúdanie je orientované nielen na lokality dokumentujúce výskyt v regióne, ale tiež na slovenské či svetové náleziská, aby bolo zachytené široké spektrum podob tejto prírodniny.

Mgr. Božena Petrášová

Chránená príroda

Do konca roka 2018 Tribečské múzeum v Topoľčanoch s finančnou podporou Fondu na podporu umenia a Nitrianskeho samosprávneho kraja plánuje vydať populárno-náučnú publikáciu „Chránená príroda okresu Topoľčany“. Publikácia prinesie súhrn najnovších poznatkov o unikátnej flóre, faune a neživej prírode v chránených maloplošných a veľkoplošných prírodných lokalitách na území okresu Topoľčany. Ide o lokality, ktoré sú zaradené do národnej siete chránených území a do európskej sústavy NATURA 2000. Edičný výstup vedeckovýskumných aktivít múzea zaplní prázdne miesto v regionálnej publikačnej činnosti na úseku územnej a druhovej ochrany prírody a krajiny a environmentálneho poznania.

PhDr. Blažena Šmotlíková

Motýle – lietajúce kvety

■ *Jasoň chochlačkový (Parnassius mnemosyne)*

Málokteré živočíchy vynikajú takou rozmanitosťou farieb a tvarov ako práve motýle. Svojimi veľkými, rôznofarebnými blanitými krídlami, dlhými tykadlami a špirálovite skrúteným cuciakom patria medzi najatraktívnejšiu a najpozoruhodnejšiu skupinu hmyzu. Spôsobom života sú viazané takmer výlučne na rastliny.

Motýle sa vyskytujú takmer všade a našu prírodu spestrujú a obohacujú počas celého vegetačného obdobia, od skoršej jari až do neskorej jesene. Môžeme ich nájsť na rozmanitých biotopoch – na kvetnatých lúčach, lesných čistinkách, stepných lokalitách, okrajoch

lesných ciest, brehoch vŕôd, v parkoch a záhradách, kde vyhľadávajú kvety a sajú z nich nektár. Žijú všade tam, kde rastú ich hostiteľské rastliny, ktoré slúžia larvám – húseniciam ako potrava. Mnohé motýle využívajú viacero druhov živých rastlín, avšak nájdeme medzi nimi aj monofágne taxóny, ktorých larvy sa živia len jedným rastlinným druhom. Keďže sa takéto druhy vyskytujú len na určitých lokalitách a ich výskyt je viazaný len na istý druh rastliny, sú oveľa ohrozenejšie, zraniteľnejšie a citlivejšie

na zmeny životného prostredia.

Medzi najzaujímavejšie motýle topolčianskeho regiónu patrí európsky významný druh jasoň chochlačkový (*Parnassius mnemosyne*). Patrí do čeľade vidlochvostovitých (*Papilionidae*), ktorá zahŕňa najkrajšie motýle sveta. Jeho ostrovčekovitý výskyt je obmedzený len na určité stanovišťa, kde rastie chochlačka (*Corydalis sp.*), na ktorú sú jeho húsenice potravne naviazané. Uprednostňuje lesostepné lokality a lúky v blízkosti listnatých lesov, kde lieta od mája do júla. Húsenice, ktoré sa vyliarli z prezimujúcich vajíčok, môžeme nájsť na živých rastlinách od marca do mája. Rýchly vývoj lariev a kukiel je podmienený krátkym vegetačným obdobím živých rastlín. V čase kladenia vajíčok bývajú chochlačky už zaschnuté, preto motýľ kladie vajíčka na staré rastlinky či iné druhy, avšak vždy na miesta v blízkosti chochlačiek. Má iba jednu generáciu do roka. Jasoň chochlačkový je chránený zákonom o ochrane prírody a krajiny, je zaradený medzi druhy európskeho významu. V červenom zozname ohrozených druhov rastlín a živočíchov je kategorizovaný ako zraniteľný druh, t. j. taxón, ktorý je vystavený vysokému riziku vyhynutia vo voľnej prírode v stredne blízkej budúcnosti.

Motýle sú významnými indikátormi stavu životného prostredia. Akékoľvek narušenie, zmena alebo zánik biotopu spôsobujúci stratu životného priestoru a hostiteľských rastlín motýľov sa odrazí na biodiverzite ich spoločenstiev. Mnohé kedysi bežné druhy sú v súčasnosti vzácné, zriedkavé či ohrozené. Preto je dôležité chrániť nielen motýle, ale aj ich biotopy, aby rozkvitnuté lúky plné motýľov tvorili aj v budúcnosti súčasť našej prírody.

Ing. Lenka Krošláková

Ryby a knihy do múzea

Tribečské múzeum v Topolčanoch sa v roku 2017 zapojilo do dotačného systému Fondu na podporu umenia dvoma projektmi, zameranými na rozšírenie zbierkového a knižničného fondu múzea. Projekt orientovaný na akvizíciu dermoplastických preparátov sladkovodných rýb z verejných zdrojov fond podporil vo výške 2 600,– €, nákup odbornej literatúry vo výške 1500,– €. Na spolufinancovaní projektov sa podieľal Nitriansky samosprávny kraj, zriaďovateľ múzea.

Novozískané preparáty predstavujú zástupcov 15 druhov sladkovodných rýb vyskytujúcich sa v tečúcich i stojatých vodách topolčianskeho regiónu. Do zoológického fondu múzea pribudol napr. kapor rybníčný, karas striebřistý, sumec veľký, zubáč veľkoustý, jalec hlavatý a ďalšie druhy. Uvedená akvizícia významným spôsobom druhovo obohatila doterajšiu ichtyologickú zbierku múzea. Prezentácia rybných preparátov v rámci múzejných podujatí prispeje k rozšíreniu poznatkov o prírodných danostiach regiónu a ich popularizácii medzi verejnosťou.

Projekt na rozšírenie knižničného fondu bol zameraný na získanie aktuálnych, ale i starších titulov odbornej literatúry, ktoré v ponuke knižnice absentovali. Nové prírastky obohatia knižný fond z archeológie, histórie, etnológie, botaniky, zoológie, geológie, mineralógie, a tiež z múzejnej pedagogiky. Stovka nových odborných publikácií zvýši možnosti múzejnej knižnice uspokojiť záujemcov o konkrétne témy z mnohých vedných odborov. Ako bohatý zdroj informácií sa určite stanú vyhľadávanými prameňmi na odborné, vedecké a študijné účely.

PhDr. Blažena Šmotláková

Unikátny SEKVOJOVEC MAMUTÍ

Sekvojovce patria medzi najvyššie a najstaršie stromy našej planéty. Pochádzajú z juhozápadnej oblasti Severnej Ameriky. Ich prirodzený výskyt je v súčasnosti viazaný už len na západné úbočie pohoria Sierra Nevada v Kalifornii. Vo svojej domovine dorastajú do výšky viac ako sto metrov a dožívajú sa veku až štyri tisíc rokov. Sú reliktom druhohornej a treťohornej doby a už pred miliónmi rokov boli rozšírené na celej severnej pologuli.

Názov „mamutí“ dostal za svoje obrovské rozmery a previsnuté spodné konáre

podobné mamutím kľom. Má ostro zakončené tmavo modrozelené ihličie rastúce dookola celého výhonku. Súdkovité šišky sú najskôr zelené, po dvojrôčnom dozrievaní hnedé. Na vetvách často pretrvávajú mnoho rokov. Aj keď stromy prináležia k ihličnanom, ich kôra a drevo neobsahuje živicu. Ľahké, ale veľmi tvrdé drevo obsahuje množstvo trieslovín, ktoré stromom dodávajú neobyčajnú odolnosť nielen proti práchniveniu a škodlivému hmyzu, ale aj proti ohňu. Dobrú ochranu predstavuje i veľmi hrubá, pevná a vláknitá červenohnedá kôra a vysoko umiestnená koruna.

Preto tieto obrie stromy nezhoria, aj keď bývajú často zasiahnuté bleskom a ocitajú sa v centre lesného požiaru. Ukázalo sa, že požiare sú pre nich dokonca nevyhnutné, pretože napomáhajú rozmnožovaniu rastlín. Ich veľmi drobné semená s nepatrnou zásobou výživných látok nie sú schopné prerásť opadaným ihličím a neobstoja v konkurencii s inými rastlinami. Po požiaroch popul spálených rastlín ich zásobuje nevyhnutnými živinami a tak získavajú možnosť vyklíčiť. Červenkasté drevo sekvojovcov je vysoko cenné.

Na to, aby sme mohli vidieť sekvojovce, nemusíme chodiť do Severnej Ameriky či iných kútov sveta. Nachádzajú sa tiež na území našej republiky, hlavne v historických parkoch, botanických záhradách alebo arborétach. Jedným exponátom sekvojovca mamutieho sa môže pochváliť aj topolčiansky región. Strom sa nachádza v katastri obce Práznovce, v lokalite niekdajšej lesníckej osady Horniány. Slovenské sekvojovce boli v minulosti vysádzané najmä v zámockých parkoch a záhradách alebo v blízkosti historických budov. Horniansky sekvojovec je z hľadiska pôvodu i miesta výsadby unikátom. V roku 1928 lesník Fridrich Konrád vysadil dve trojročné sadenice sekvojovca vypestované zo semena v lesnej škôlke Horniány. Vďaka dlhoročnej starostlivej opatere lesníckeho personálu sa podarilo jeden exemplár tejto cudzokrajnej drevinu zachovať. Práve na jar tohto roka prežíva od výsadby okružle jubileum a dosahuje vek deväťdesiat rokov.

Na základe údajov zaznamenaných o drevine zhruba pred desiatimi rokmi prsný priemer kmeňa predstavoval 1,40 m a obvod kmeňa pri báze 4,40 m. Pravidelná kužeľovitá koruna dosahovala šírku 13 m a výšku 29 m. Vo svojej pravlasti by svojím vekom i rozmermi patrila medzi „dorast“, ale v našich slovenských pomeroch ju možno prirovnať k „nádhornej dáme stredného veku“. V súčasnosti jej habitus a krásna zelená farba ihličia vypovedajú o dobrom zdravotnom stave.

Sekvojovec mamutí ako dominanta Hornianskeho predhoria pohoria Tribeč je jedným z mimoriadne výnimočných stromov Chránenej krajiny Ponitrie. Z vedeckých dôvodov v roku 1983 bol tento mohutný solitérny exemplár s veľkou biologickou hodnotou a estetickým vzhľadom vyhlásený za chránený strom.

Ing. Olga Kostolná

■ Sekvojovec mamutí

Vzácnosti pohoria Tribeč

Pohorie Tribeč, na prvý pohľad nenápadné, ukrýva veľa prírodných a krajinných hodnôt. Zaujímavé je nielen po stránke geologickej stavby a typológie lesov, ale aj rastlinných a živočíšnych spoločenstiev. Abiotické pomery podmienené vlastnosťami geologického podložja, rozšírením pôd, ako aj režimom povrchových a podzemných vôd spolu s klimatickými faktormi vytvárajú vhodné podmienky pre výskyt a rozmnožovanie mnohých vzácných druhov živočíchov. Rozmanitosť jednotlivých biotopov a stanovištných pomerov pohoria Tribeč, ako aj jeho poloha na styku s výbežkami Podunajskej nížiny podmieňuje druhovú pestrosť a výskyt teplomilných druhov živočíchov.

Pre neoceniteľné prírodné hodnoty je pohorie Tribeč zaradené medzi chránené vtáčie územia, ktoré sú súčasťou súvislej sústavy chránených území členských krajín Európskej únie NATURA 2000. Lesné porasty pohoria Tribeč poskytujú vhodné podmienky pre hniezdenie vzácného európsky významného druhu orla kráľovského (*Aquila heliaca*). Otvorené plochy rozsiahlej poľnohospodárskej krajiny obklopujúcej pohorie predstavujú ideálne lovné teritória týchto dravcov. Tu žijúci zajac poľný (*Lepus europaeus*) a škrečok poľný (*Cricetus cricetus*) tvoria hlavnú zložku ich potravy.

Špecifickým javom tribečského pohoria je prítomnosť výrazných skalných útvarov – kremencových hôrok, lemujúcich okrajové časti pohoria. Jedná sa o tri samostatné lokality – Solčiansky háj, Kovarská hôrka a Hrdovická, ktoré sú územne chránené ako prírodné rezervácie. V európskej sústave NATURA 2000 sú tieto lokality chránené v rámci územia európskeho významu Hôrky.

Kremencové hôrky poskytujú biotopy pre výskyt teplomilných živočíšnych spoločenstiev. Významné je zastúpenie arachnofauny, ako aj fauny blanokridlovcov a chrobákov. Na území sa objavujú viaceré európsky významné druhy živočíchov. V bukových porastoch žije fuzáč alpský (*Rosalia alpina*). Na dubové lesy sú potravné naviazané fuzáč veľký (*Cerambyx cerdo*) a roháč veľký (*Lucanus cervus*), náš najväčší chrobák. Pre stratu vhodných biotopov, akými sú staré práchnivé pne a nalomené stromy, sú tieto druhy chrobákov v našich lesoch čoraz zriedkavejšie. Životu v skalných štrbinách a puklinách je veľmi dobre prispôsobená jašterica múrová (*Podarcis*

muralis). Vyskytuje sa tu aj jašterica bystrá (*Lacerta agilis*) a naša najkrajšia jašterica zelená (*Lacerta viridis*).

Nielen kremencové hôrky, ale aj celé pohorie Tribeč tvoria faunisticky veľmi významné biotopy s výskytom vzácných druhov živočíchov, ktoré si zasluhujú našu pozornosť a ochranu.

Ing. Lenka Krošláková

■ Jašterica múrová (*Podarcis muralis*)

■ Roháč veľký (*Lucanus cervus*)

Pivovarníctvo v topolčianskom regióne

Pivovarníctvo v Topolčanoch, respektíve v topolčianskom regióne má dlhú tradíciu. Kedy presne sa na území mesta alebo v jeho okolí začalo variť pivo, nie je zdokladované písomnými prameňmi. Môžeme však predpokladať, že Slovania usídlení v regióne pivo varili, a pravdepodobne aj obyvatelia, ktorí tu sídlili pred nimi.

Relevantné písomné pramene pochádzajú až z obdobia vrcholného stredoveku. Konkrétne sa jedná o listiny vydané kráľom Ladislavom IV. v roku 1274. V jednej z týchto listín sa píše o dodávateľoch špeciálneho, tzv. *marcového* piva. Títo remeselníci spolu s varičmi medoviny žili v Uherciach, a je veľmi pravdepodobné, že aj v dnešných Tvrdomesticiach. Samotné Topolčany ako mesto dostali svoje výsadné práva, vrátane výsady varenia piva, v roku 1342.

Potom nastal „útlm“, hodnoverné písomné záznamy súvisiace s pivovarníctvom sa prestali objavovať. Pokračujú až v 17. storočí, keď sa dozvedáme, že Topolčany spolu s panstvom vlastnila rodina Forgáčovcov. Topolčany boli významné stredisko obchodu i remesiel, a tak tu bol aj stály odbyť piva, z čoho výrobcovia výrazne profitovali. Mesto malo vlastný pivovar, Forgáčovci ako vlastníci majetkov tiež, a tak medzi pivovarmi dochádzalo k častým nedorozumeniam, ba až sporom.

V roku 1756 si správcovia topolčianskeho panstva chceli zabezpečiť, aby sa mestské pivo nečapovalo po skončení jeho výčapného termínu (pivovary mali vyhradené výčapné termíny). Nariadili preto úradníkom, aby všetky sudy s mestským pivom zapečatili, a naopak, aby sa otvorili sudy z panských pivovarov. Toto opatrenie vyvolalo vlnu nepochopenia. Keď 20. mája chcel prísť do Topolčan išpán Mikuláš Kmeť z Tovarníka, aby sudy sám zapečatil, obyvateľstvo ho do mesta ani nepustilo. Krátko na to do Topolčan prišiel znova, ale už v sprievode drábov. S ich pomocou a za použitia sily chcel sudy zapečatit. Topolčanci s tým počítali, ozbrojili sa sekerami, vidlami či paličkami a čakali na príchod sprievodu. Táto obrana išpánovi a jeho pomocníkom zabránila vykonať plánovaný zámér. Do tretice išpán povolal vojakov, ale ani oni nezlomili odpor obyvateľov mesta. Kmeť teda zmenil taktiku a zmierlivým prejavom vyzýval obyvateľstvo, aby sa rozišlo. V tomto snažení mu bol nápomocný aj správca panstva Michal Grajciar, ale všetko bolo márne. Topolčanci si stáli za svojím, ústretovosť neprejavil dokonca ani jeden z prítomných mestských prísažných. Nakoniec išpán so správcom, s vojakmi a drábmami musel odísť bez úspechu.

Posledný pokus sa udial 21. mája. Predstavení predpokladali, že obyvateľstvo už bude pokojnejšie, no ľudí bolo pripravených viac než predtým. Navyše sa rady vzbúrencov stále rozrastali a na veži kostola začali biť na poplach. Tento stret prerástol do fyzickej potýčky a nespokojný dav silou vytlačil úradníkov z mesta. Po takomto odpore úradníci dlhší čas nechodili kontrolovať ani pivo, ani víno. Obnoviť kontrolnú činnosť sa znova odhodlali až v januári 1758. Konflikt medzi mestským a panským pivovarom riešil až Stolčný súd v Nitre. Spor vyriešil tak, že mestský pivovar mohol čapovať pivo v období od Michala do Vianoc, potom od Troch kráľov do Doroty a napokon od Juraja do 24. mája. Zvyšok roka čapoval pivo panský pivovar. Táto zmluva, ktorá upravovala podmienky čapovania piva medzi pivovarmi, bola v roku 1759 potvrdená aj panovníčkou Máriou Teréziou.

Menšie pivovary existovali vo viacerých obciach na okolí mesta Topolčany. Konkrétne v 18. storočí máme doložený pivovar v obciach Solčany (drevený pivovar so šindľovou strechou na dolnom konci obce), Šišov (v časti Horný riadok), Bojná (založený Erdödyovcami, v roku 1830 prebudovaný na horáreň) a Prašice. Od polovice 18. storočia sa varilo pivo aj v Ludaniciach (pivovar stál pri dnešnej Pivovarskej ceste). Z obdobia rokov 1865 – 1869 pochádzajú údaje o činnosti dvoch nových pivovarov. Jeden sa nachádzal v Tovarníkoch a vlastnil ho Rudolf Steinhübel. Druhý pivovar spravoval Alexander Reichenthal v Horných Chlebanoch. Uvedené pivovary neprežili koniec 19. storočia. V tomto období aj v Topolčanoch existovali dva pivovary, o ktorých však bližšie údaje nie sú známe.

Od druhej polovice 20. storočia s Topolčanmi je spätá činnosť pivovaru Topvar, ktorý si už krátko po svojom vzniku získal množstvo priaznivcov na Slovensku i v zahraničí. Zlatistý mok z jeho produkcie v rôznych krajinách sveta preslávil nielen samotné mesto

Topolčany, ale aj slovenské pivo ako také. Výstavba sladovne spolu s pivovarom začala 17. augusta 1958 a prebiehala v troch etapách. Prvá etapa, stavba sladovne s kapacitou 16 800 ton sladu za rok, bola ukončená v roku 1960. Po uvedení do prevádzky sa v nej začal vyrábať kvalitný slad plzeňského typu. V druhej etape, ktorá začala v roku 1960, sa postavil samotný pivovar. Prvé pivo z Topvaru sa načapovalo 1. mája 1964. Kapacita pivovaru vtedy predstavovala 345 000 hl piva za rok. Tretia etapa zahŕňala navýšenie

■ Prvý výkop - výstavba sladovne

kapacity až na 500 000 hl piva ročne a stavbu odborného pivovarnického učilišťa s celoslovenskou pôsobnosťou pre 120 učňov. Výstavba bola ukončená v roku 1966.

Topvar Topolčany bol moderne vybavený pivovar svetového štandardu. V 90. rokoch 20. storočia sa z pivovaru týždenne vyexpedoval cca 1 milión fliaš piva, čo za rok predstavovalo viac ako 50 miliónov kusov. Pivo z Topvaru sa dlhodobo tešilo priazni nielen u domácich, ale aj u zahraničných konzumentov. Záujem bol aj o kvalitný

■ Prvá expedícia piva z TOPVARU

topolčiansky slad, z ktorého varili pivo napr. v Brazílii, Venezuele, Japonsku, Švajčiarsku, Angole či Nemecku. Na produkciu chmeľu a piva podnik mal uzavreté kontrakty takmer s päťdesiatimi štátmi sveta. Za vynikajúcu kvalitu topolčianske pivo získalo množstvo domácich i zahraničných ocenení. V roku 1994 štátny podnik Topvar zmenil právnu formu, stal sa akciovou spoločnosťou. Aj naďalej sa mu darilo úspešne rozvíjať výrobu a udržiavať kvalitu piva.

V roku 1998 Topvar reprezentoval Slovensko na olympiáde

v Nagane, a tiež bol oficiálnym reprezentantom slovenského pivovarníctva na výstave Expo 1998 v Lisabone. V roku 2000 sa prezentoval na výstave Expo 2000 v Hannoveri a bol oficiálnym dodávateľom piva pre Slovenský dom počas letnej olympiády v Sydney.

Úspechy pivovaru, popularita piva značky Topvar, ale aj ďalšie okolnosti súvisiace obchodnou politikou stáli za ponukami na jeho odkúpenie. V roku 2006 topolčiansky pivovar kúpila spoločnosť SABMiller. Tento predaj v nasledujúcom období podstatne ovplyvnil prevádzkovú činnosť pivovaru. Vo februári 2010 sa celá výroba piva presunula z Topolčan do Šariša, zostalo tu len distribučné a administratívne centrum. Postupne sa začali budovy pivovaru búrať a najnovšie už zanikol aj názov piva „Topvar“. Dlhé desaťročia slávny a uznávaný pivovar Topvar sa teda pomaly, ale iste stáva minulosťou.

V súlade so zmenami, aké v slovenskom pivovarníctve nastávajú po roku 1989, sa aj v topolčianskom regióne objavujú ojedinelé snahy o založenie malých pivovarov. V máji 2007 v Nemčiciach začal variť pivo Starotopolčiansky pivovar pod vedením Róberta Ondreja. Pivovar rozbehol svoju činnosť veľmi sľubne. Denne sa predalo okolo 200 súdkov piva a čapovalo sa približne v 50 – 60 prevádzkach v okolí. Pivovar varil svetlé aj tmavé pivo podľa pôvodných receptúr a zamestnával bývalých pracovníkov Topvaru. Svojou produkciou sa prezentoval na podujatí Junifest v Bratislave, ale aj na výstave Agrokomplex v Nitre. Aj napriek týmto priaznivým skutočnostiam pivovar skončil svoju činnosť už v nasledujúcom roku.

Mgr. Ondrej Godál

Stopy Keltov na území stredného Ponitria

Kelti boli prvý historicky doložený národ na území Slovenska. Poznáme niekoľko názvov keltských kmeňov. *Kotíni* žili na území severného Slovenska, v Poiplí žili *Osovia*, na západnom Slovensku a v severozápadnom Maďarsku sa nachádzali *Bójovia*. Územie regiónu stredného Ponitria sa rozprestiera na pomedzí dvoch kultúrnych sfér – laténskej a púchovskej. Hranicu súvislého keltského (laténskeho) osídlenia zo strednej a mladšej železnej doby predstavuje lokalita laténskeho sídliska Nitra – Šindolka.

Stredné Ponitrie je perifériou so všetkými sprievodnými javmi, ktorými sú oneskorené prijímanie impulzov, prežívanie starších foriem, redšia sídlisková sieť či etnicky zmiešané obyvateľstvo. Keltské etnikum osídlilo územie stredného Ponitria v priebehu 2. storočia pred Kristom. Prítomnosť Keltov dokladajú hlavne sídliskové nálezy, ale absentujú pohrebiská. Keramický materiál sídliskového charakteru poukazuje

na to, že región Ponitria aj napriek svojej excentrickej polohe mal kontakty s keltským svetom. Dôkazom týchto kontaktov sú nálezy fragmentov črepov s prímiesou tuhy, typologicky najčastejšie patriace k bežnému stolovaciemu servisu. Keltská keramika bola modelovaná v ruke, ale aj za pomoci hrnčiarskeho kruhu.

V katastri mesta Topoľčany poznáme niekoľko lokalít z laténskej doby. Keltské nálezy pochádzajú z Krušovskej ulice, z areálov *Škvorákovej tehelne*, pivovaru a polykultúrnej lokality Topoľčany – Hrad.

Lokalita Topoľčany – Hrad sa nachádza na pravobrežnej terase rieky Nitra. Situovaná je v sútoku rieky Bebravy a Nitry, v tesnej blízkosti potoka Iluš, vo výške 179 m n. m. Lokalitu tvorí rozľahlejší členitý priestor pozostávajúci z niekoľkých areálov označovaných ako Hrad I, II, III.

Areál Topoľčany – Hrad I je skúmaný od prvej polovice 20. storočia. Pracovníci múzea tu vykonávali zbery, prieskumnú činnosť, ako aj dokumentáciu terénu. Ich aktivity súviseli s rozrastajúcou sa priemyselnou zónou mesta. Staval sa tu pivovar a sladovňa. Nálezy z tejto lokality sú výnimočným hmotným prameňom v histórii mesta Topoľčany. Jednotlivé predmety z tohto areálu dokladajú prítomnosť populácie lengyelskej kultúry (Lengyel II/III, Lengyel III, Lengyel IV), badenskej a čakanskej kultúry, lužickej (BD/HA, HB, HC) a laténskej kultúry (LC), doby rímskej a sťahovania národov. Nechýbajú nálezy z veľkomoravského horizontu až do obdobia raného novoveku. Pokrok vo výskume lokality Topoľčany – Hrad I nastal v roku 1991. Na neporušenej ploche terasy sa podarilo zrealizovať archeologický výskum profesovi Egonovi Wiedermannovi. Na odhumusovanej ploche boli primárne začistené, zamerané a zdokumentované archeologické objekty. Výskum odkryl 29 sídliskových jám. Sídliskové objekty prináležali lengyelskej kultúre, lužickej kultúre a dobe laténskej. Objekt č. 2. z lokality Topoľčany – Hrad I odborníci datovali do doby laténskej a charakterizovali ho ako laténsku chatu s rozmermi 460 cm x 350 cm. Objekt č. 22 predstavoval piecku, ktorej výplň tvorila deštruovaná mazanica a malé množstvo fragmentov nádob. Priemer objektu bol 120 cm.

K archeologickému bádaniu lokality Topoľčany – Hrad II sa pristúpilo v roku 2009 v súvislosti s výstavbou obchvatu mesta Topoľčany. Vedúcou archeologického výskumu bola docentka Gertrúda Březinová, odborníčka na laténsku dobu. Preskúmaná plocha predstavovala viac ako 1000 m², s objektmi datovanými do mladšej doby kamennej, doby železnej a laténskej, ale aj do obdobia stredoveku. Výskum identifikoval objekt laténskej chaty. „*Obrysy laténskej chaty bolo možné identifikovať po odstránení zmiešanej lengyelsko-laténskej vrstvy. Chata sa v premiešanom prostredí črtala veľmi nejasne. Jej obrysy sa zachytili až na úrovni dna. Drobný pliešok, korálik*

i náramok sa objavili v profile objektu. V zásype sa nachádzala keramika, mazanica a zvieracie kosti, ako aj drobné predmety. Rozmiestnenie kolových jám je v rohoch zaoblených stien. Na základe zlomkov taviacich téglíkov možno uvažovať o výrobných funkciách objektu (remeselnícka dielňa). Z drobných predmetov bol v príbytku nájdený aj zlomok skleneného náramku a zdobený korálik.“

■ Laténska pec, Horné Obdokovce

Z doby laténskej obsahuje archeologický fond Tribečského múzea hlavne črepový materiál sídliskovej povahy. Pochádza z náhodných zberov a darov pre múzeum. Zriedkavo vyskytujúcim sa zbierkovým predmetom je laténsky šperk. Kolekciu šperkov tvoria spony a fragment sápropelitového náramku. Do zbierok múzea sa dostali vďaka dlhodobému archeologickému výskumu lokality Lúky v Hajnej Novej Vsi. Výskum realizoval profesor Egon Wiedermann v rokoch 1982 – 1989. V objekte č. 104, v laténskej chate s kolovou konštrukciou a pecou so ohniskom, sa našla aj spona.

K významnému objavu došlo v obci Horné Obdokovce. Obhliadku a povrchový zber tu uskutočnil v auguste 1950 Ernest Opluštil, pracovník múzea. Výkopom ryhy pre základ kravína boli narušené dva objekty pecí. Vyzdvihnuté boli fragmenty tenko a hrubostennej keramiky, ale aj kúsky mazanice z roštov pecí. Nálezy boli datované do neskoršej doby laténskej.

PhDr. Mário Žáčik

Ocenenia za prácu

Nitriansky samosprávny kraj od roku 2013 najlepším pracovníkom kultúrnych zariadení v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti udeľuje ocenenie „Nitrianska Lunica“. V máji 2017 si toto ocenenie z rúk doc. Ing. Milana Belicu, PhD., predsedu NSK, prevzala aj PhDr. Blažena Šmotláková, riaditeľka múzea. Ocenenie získala za vybudovanie súčasného sídla múzea a rozvoj jeho odbornej, kultúrno-vzdelávacej a prezentačnej činnosti, ako aj bohaté publikačné a vedecko-výskumné aktivity v oblasti etnológie a muzeológie. Zväzové múzejné ocenenie za svoje dlhoročné odborné aktivity a dosiahnuté výsledky v zbierkotvornej, prezentačnej a kultúrno-výchovnej činnosti dostali dve pracovníčky múzea. Mgr. Božena Petrášová, geologička, a zároveň zástupkyňa riaditeľky, bola ocenená „Pamätnou medailou ZMS“ a Ing. Oľga Kostolná, botanička, zasa „Pamätným listom ZMS“. Ocenenie si prevzali 3. mája 2018 na 28. VZ Zväzu múzeí na Slovensku v Banskej Bystrici.

Miroslava Režová

Topoľčany očami detí

Interaktívne podujatie *Mesto Topoľčany očami detí*, určené žiakom základnej školy, sa konalo na Námestí M. R. Štefánika v Topoľčanoch. Po úvodných informáciách o historických pamiatkach a životnom prostredí mesta nasledovala tvorivá časť. Účastníci

podujatia na základe vlastného výberu a rôznymi výtvarnými technikami preniesli na výkres námestie s jeho historickými stavbami.

Mgr. Ľubomír Opáth

Žartovné prezývky obcí

Prezývky nás sprevádzajú takmer celý život. Členovia rozvetvených rodín prezývky dostávali ku svojim menám na identifikáciu osôb rovnakého mena, prezývkami sa častovali spolužiaci v škole či kamaráti v partiách. V minulosti aj mnohé dediny a mestá mali, a doteraz majú, okrem svojho úradného pomenovania aj nejaký ľudový názov, prezývku. Touto prezývkou vtipným, ale niekedy aj ironickým spôsobom nazývali príslušníkov určitej obce iné, zväčša susedné obce. Mnohé prezývky majú starobylý pôvod a ich tvorcami sú neznámi vtipkári.

Tribečské múzeum v Topoľčanoch sa v roku 1985 zapojilo do zberu údajov pre súpis etnografických a regionálnych skupín na Slovensku. Riešiteľom danej úlohy bola Subkomisia pre spoločenské vzťahy pri Československej sekcii MKKB v Prahe v spolupráci so Slovenskou národopisnou spoločnosťou SAV. Múzeum realizovalo dotazníkovú anketu, ktorej cieľom bolo zistiť názvy prezývok obyvateľov obcí vo vtedajšom Topoľčianskom okrese (dnešné okresy Topoľčany, Partizánske, Bánovce nad Bebravou). V ďalších rokoch sa údaje z tejto oblasti života regionálneho spoločenstva získavali počas samostatných terénnych výskumov ľudovej kultúry. Spracované výsledky výskumov tvoria súčasť obecných vlastivedných monografií. Dotazníkový prieskum na zistenie aktuálneho stavu predmetnej témy bol zrealizovaný v obciach okresu Topoľčany v apríli tohto roku. K spresneniu a rozšíreniu poznatkov o lokálnych prezývkach prispeli aj informácie zo staršej literatúry (František Václav Peřinka: Veselé putovanie po Slovensku. Praha 1934, Vlado Uhlár: Najznámejšie prezývky obyvateľov obcí na Slovensku. Slovenská reč, 1995). Na základe získaného výskumného materiálu a uvedených písomných prameňov môžeme vyjadriť niekoľko zovšeobecnení.

V súčasnosti svoju prezývku má v živej tradícii a berie ju za svoju len nepatrný počet obcí. Obyvatelia týchto obcí si vedia vysvetliť pôvod prezývky a sú s ňou zžití natolko, že tvorí súčasť ich spoločenského povedomia (Solčany, Topoľčany). Iné obce sa tiež ako celok s prezývkou stotožňujú, ale jej pôvod nevedia vysvetliť už ani najstarší obyvatelia (Krásno – *vranári*, Nedanovce – *vrabčiar*, Prusy – *chrenári*, Turčianky – *železné mesto*, Dubnička – *račári*). Prezývky ďalších obcí existujú už len v matných spomienkach bez poznania dôvodu ich vzniku (Veľké Bielice – *farahúni*, Brodzany – *soviari*, Nadlice – *vľci*, Tesáre – *jarmári*, Blesovce – *vechtáre*, Ludanice – *straky*, Miezgovce – *smolári*). Niektoré prezývky vznikli ako škodoradostné, posmešné označenie tej – ktorej obce obyvateľmi susednej obce (hlavne vtedy, ak medzi obcami bola určitá rivalita). V takomto prípade, aj keď ju obyvatelia dotknutej obce poznajú, nehľasia sa k nej, pokladajú ju za hanlivé pomenovanie (Bojná – *dianári*, Kovarce – *opalkári*, Krušovce – *kmíni*). Badateľné je aj generačný rozdiel v postoji k prezývke. Kým najstaršia a staršia generácia prezývku pozná a ju aj prijíma, mladšia generácia ju vôbec nepozná alebo prezývku chápe ako posmešnú, vhodnú len na pobavenie. Len v málo obciach je tradícia prezývky natolko silná, že aj mladšie skupiny obyvateľstva ju prijímajú za svoju a hľasia sa k nej. Pri výskume v roku 1985 sme tento jav zaznamenali v Janovej Vsi, patriacej pod Klátovu Novú Ves. Obyvateľov Janovej Vsi prezývajú *getiari*. Vznik tejto prezývky sa datuje do obdobia, keď muži ako pracovné oblečenie nosili široké gete z tkaného plátna. Aj potom, čo gete nahradili kupované nohavice, prezývka v povedomí občanov ďalej žila. Jej akceptácia súčasníkmi sa prejavila napr. aj v tom, že v rámci obce bola vytvorená „Getiar-liga“, v ktorej chlapi z Janovej Vsi súťažili vo futbale.

Okolnosti a príčiny vzniku prezývok sú rôzne. Podnetom pre vytvorenie mnohých boli určité znaky, vlastnosti a činnosti, charakteristické pre obyvateľov konkrétnej obce. Niektoré prezývky odrážajú skutočnú udalosť, určitý fakt. Mnohé sú odvodené z úplne vymyslenej alebo úmyselne prekrútenej príhody, či už zo susedskej žiarlivosti alebo aj škodoradosti (susedské posmešky, doberanie sa). Jadrom ďalších prezývok je tiež skutočná udalosť, ktorá sa ústnym podaním dedila z generácie na generáciu. V rámci tejto transmisie sa z udalosti niečo zabudlo, niečo sa pridalo, pozmenilo, až sa vytvorila upravená podoba prezývky. Na pôvod mnohých prezývok sa už pozabudlo a obyvatelia si ich teraz vykladajú po svojom. Sú obce, u ktorých došlo k zámene starej prezývky za novú, vystihujúcu novú významnú skutočnosť v živote obce (Bošany – *jelitári*, po vzniku fabriky na kožu – *kožiari*). Niektorým obciam zasa prischli viaceré prezývky (Uhrovec – *bukvičiar*, ale aj *slížikari*, Kovarce – *opalkári*, ale aj *sekerkári*). Obyvatelia Skačian a Hradišťa majú vlastné prezývky, ale aj tak sa navzájom častujú prezývkou *bo-soráci*. Väčšina prezývok je známa len v blízkom okolí danej obce, málokto prekročili hranice regiónu (Topoľčany – *žochári*).

Na základe poznatkov získaných z terénu a porovnávacieho materiálu staršieho dáta z literatúry môžeme ako činitele pôsobiace na vznik prezývky uviesť predovšetkým:

1/ určitú pracovnú činnosť, pestovanie poľnohospodárskych plodín: Topoľčany – *žochári* (vo vreciach zvaných žochy chlapi za plácu prenášali obchodníkom obilie, vlnu a iný tovar na trhovisko). Mesto a jeho obyvatelia sa k prezývke hľasia a v spoločenskom živote ju využívajú rôznym spôsobom (socha žochára na námestí, Žochy – maskot Topoľčan, FS Žochárik, KTS Žochár...). O pozitívnom vzťahu k prezývke, resp. považovaniu za sa Žochára možno polemizovať v prípade obyvateľov prístahovaných do okresného mesta. Prezývku odvodenú od pestovania plodín má viacero obcí: Skačany – *cibuliari*, Horné Ozorovce – *tekvičiar*, Kuzmice – *kapustári*. Zber húb na predaj, ktorému sa venovala väčšina obyvateľov obce Ľutov, stál za vznikom prezývky *hribári*.

2/ rozšírenú konzumáciu určitého jedla: Solčany – *slížari* (ako samostatné jedlo najprv jedli slíže posypané tvarohom, makom alebo orechmi, až potom polievku), Práznovce – *melenčari*, Horné Naštice – *fazulári*, Bánovce nad Bebravou – *jelitári*, Veľké Chlievany – *melenčari*, Chynorany – *magoni* (na obchodné cesty si brávali mogoň, žalúdok z brava plnený pšenvou kašou), Brezolupy – *krkári* (častá konzumácia žabích stehienok), Uhrovec – *bukvičiar* (v čase nedostatku potravy jedli bukvice, robili z nich aj pálenku) alebo *slížikari*. Po obyvateľoch Nemčíc zasa z blízokých obcí pokrikovali „i-á“, lebo vraj veľmi radi jedli „somárove gule“. Obyvateľov Hradišťa susedia nazývali *žabiari*, a túto prezývku zduplikovali aj rečňovankou: „Hradišťanci, gavalieri, jedli žaby na taniéri, nemali dosť, zjedli krave chvost“.

3/ určité znaky či vlastnosti charakteristické pre danú obec: Janova Ves – *getiari*, Kovarce – *opalkári* (gazdovia v prútených opálkach nosili krm pre dobytok a kone, ktoré išli predat' na jarmok), ale aj *sekerkári* (pri bitkách používali sekery), Malé Kršteňany – *soviari* (v blízkom okolí obce je veľa sov), Súlovce – *vľci*, *vľáci* (v okolí väčší výskyt vlkov), Preseľany – *bireši* (obyvatelia pracovali ako nádenníci u miestnych statkárov). Klátovu Novú Ves prezývali *Malá Moskva*, a to na základe skutočnosti, že v rokoch 1924 – 1938 na čele obce stál komunistický richtár Viktor Peciar.

4/ určitý čin, udalosť, ktorú vraj obyvatelia obce vykonali alebo sa im stala: Horné Štitáre – *pipiškári*. Prezývka je podložená príhodou. V H. Štitároch sa hody konajú v júni, v čase, keď hydina ešte nie je vykrmená. Túto skutočnosť žartovne podchytili obyvatelia susedných obcí. Štitárčania vraj chytili pipišku, ktorú vykrmili a ňou odstavili hodovú hostinu. Bojná – *dianári*. Traduje sa, že v Bojnovej mali nejakú škriepku s Kokošovcami. V Kokošovej zarezali psa Dianu a na uzmiernenie mäsom ponúkli obyvateľov Bojnovej. Keď títo psa zjedli, dostalo sa im prezývky *dianári*, ktorú nesú o to trpkšie, keď sa na nich ešte aj zabreše. Prusy – *chomutári*, omylom vraj zjedli uvarený chomút. Zo susedných dedín vykrikujú na Krtovčanov „*kršák letí*“. V Krtovciach vraj kedysi zjedli dravého vtáka kršiaka a pochvalovali si, aký to bol chutný mladý holub. Krušovce – *kmíni*. Obyvateľov obce „poctili“ touto prezývkou, lebo vraj sú takí, že by aj mŕtvolu ukradli. V Krušovciach sa železničná trať zatáča do veľkého oblúka preto, aby si rušňovodič mohol skontrolovať, či mu posledný vozeň Krušovčania neukradli. S obcou Krnáč súvisí povedačka, že „na Krnáči pes mŕči“.

F. V. Peřinka pri svojom putovaní Slovenskom zaznamenal mnoho veselých príhod, medzi nimi i túto: *Popánštená sedliačka z Radošiny kúpila si v Piešťanoch klobúk. Cestou domov ju zachytil dážď. Vykasala si sukne a prehodila cez hlavu nad klobúk. Tak ju stretol pocestný. „Nuž, akože to, tetka, veď vám zadok zmokne!“ A ona na to: „Čo tam po zadku, ten je starý, ale klobúk mám nový, teraz som ho kúpila.“*

PhDr. Blažena Šmotláková

Socha žochára na topoľčianskom námestí

Zaniknutý stredoveký cintorín

Názov cintorín je odvodený z gréckeho slova koiméterion, latinsky coemeterium, čo znamená miesto na spanie. Cintorín je priestor späť s pohrebnými obyčajami a uctievaním mŕtvych. S cintorínom súvisí pochovávanie a úkony patriace k prejavom kultu mŕtvych. V minulosti bol pokladaný za miesto duší ľudí, ale aj zlých síl. V súčasnosti je pokladaný za priestor vyžadujúci si patričnú úctu a pietu. Je to miesto, ktoré informuje návštevníka o hodnotovom systéme, kultúrnych a estetických normách, náboženstve a prioritách zdieľaných daným spoločenstvom.

Archeologický výskum areálu rotundy – kostolíka sv. Juraja v Nitrianskej Blatnici odkryl priestor dnes už zaniknutého stredovekého cintorína. Archeológovia výskumom odkryli a zdokumentovali 170 stredovekých hrobov. Kostry ležali v polohe naznak s rukami položenými pozdĺž tela. Uložené boli smerom západ – východ (lebka na západnej strane pohľad na východ). Zaujímavosťou bola kostra uložená na boku

■ Košičkovitá náušnica

■ Vlasový krúžok

v extrémne skrčenej polohe. V skalnom podloží sa pochovávalo v rôznych hĺbkach, od 30 cm do 140 cm. V stredovekých hroboch neboli zistené stopy po uložení mŕtvych do truhel. S veľmi plytkým uložením kostí na skalnom podloží súvisí zvláštny prípad vymazania bočných stien a dna hrobovej jamy hrubou vrstvou vápennej malty. Na ploche cintorína sa našlo vyše 20 veľkých náhrobných kameňov, ktoré označovali povrch miesta uloženia mŕtvych. Nálezy z hrobov predstavujú strieborné šperky, ako sú napr. rôzne typy prsteňov, vlasové krúžky, košičkovité náušnice a náhrdelníky zo sklenených ametystových korálikov. Súbor nálezov z hrobov dopĺňajú strieborné mince. Najstaršie nájdené sú razby uhorského kráľa Kolomana (1095 – 1114). Najbohatšie vybavený bol hrob ženy, ktorý obsahoval dve strieborné košičkovité náušnice, jednoduchú striebornú esovitú záušnicu a dva strieborné prstene. Na základe nálezov a ich skúmaním možno datovať pochovávanie v rozmedzí 9. – 11. storočia. Kostry dospelých jedincov predstavovali 55 % mužov a 26 % žien. Nedospelých jedincov bolo na cintoríne pochovaných 9%, asi 10 % kostier nebolo možné presnejšie klasifikovať.

Veľkosť osady z 11. – 13. storočia nachádzajúcej sa v okolí rotundy sv. Juraja, v miestnej časti Púšť, sa dá prezentovať na množstve odkrytých hrobov, ktorých bolo 180. Priemerný vek pochovaných bol 28 rokov. Celková dĺžka kontinuálneho pochovávania bola maximálne 250 rokov.

PhDr. Mário Žáčik

Spomienky na Zambiu

Výstava *Spomienky na Zambiu* je predovšetkým spomienkou na pobyt MVDr. Milana Jeřábka v tejto, pre nás exotickú krajinu. Na africkom kontinente strávil desať rokov svojho profesionálneho života (1977 – 1987). V zambijskej Kolome pôsobil ako expert a štátny okresný veterinár, neskôr pracoval v oblasti Choma pre komerčných farmárov. Už pri prvom kontakte s Afrikou ho ovládla túžba priblížiť túto čiernu a horúcu, ale zároveň krásnu časť sveta ľuďom vo svojej rodnej vlasti. Preto začal zbierať predmety, ktoré by čo najvernejšie priblížili prírodné a kultúrnohistorické zaujímavosti a život obyvateľov Zambie, nevynímajúc jeho vtedajšiu veterinárnu prax. Za vytvorenie bohatej exotickú zbierky vo veľkej miere vďačí aj svojej manželke, ktorá ho počas pobytu v Zambii sprevádzala. Až do svojho úmrtia mu tiež pomáhala pri prezentácii zbierky v rôznych mestách na Slovensku a v Čechách.

V Topoľčanoch doktor Jeřábek vystavuje už po druhýkrát. Návštevníci Tribečského

Z nevestinej truhlice

Dôležitú súčasť tradičných svadieb na vidieku tvorilo prevádzanie výbavy (rúcha) nevesty do domu ženicha. Príprave výbavy, na ktorej sa podieľala budúca nevesta sama alebo s pomocou matky, bola venovaná náležitá pozornosť. Do tradičnej výbavy okrem jednotlivých kusov oblečenia patrili najmä páperové periny a vankúše, konopné alebo ľanové plachty, obrusy a uteráky. Súčasť niekdajšej svadobnej výbavy tvorila tiež drevená maľovaná truhlica na šaty.

Bytový úžitkový a dekoratívny textil „z výbavy“, dokumentujúci tradičnú ľudovú kultúru, tvorí významnú súčasť etnologického fondu Tribečského múzea v Topoľčanoch. K základnej textilnej technike, ktorou sa zhotovovali látky na tradičné odevné a textilné časti, aj v topoľčianskom regióne patrí tkanie na krosnách. Tkalo sa z ručne pradenej konopnej priadze, využívala sa plátňová, ripsová a keprová väzba. Koncom 19. storočia ku konopným nitiam pribudla kupovaná bavlnená priadza, ktorá sa používala na prípravu tkanín na sviatočné a obradové textílie.

Výzdoba ľudových tkaných textílií sa realizovala vtkaním iného druhu priadze s odlišnou farbou. Pôvodne mali prevahu bavlnené nite červenej farby, v menšom sa používali nite modrej a čiernej farby. Základné vzory na tkaninách tvorila kombinácia jednofarebných alebo viacfarebných čiar a pásov rôznych širok. Zložitejšiu výzdobu predstavovali geometrické motívy, kompozične zatkávané do pásov.

Zbierka ľudových textílií vo fonde múzea z hľadiska ich funkčného uplatnenia je zastúpená viacerými druhmi textílií. Prevahu majú ručne zhotovené úžitkové tkaniny, v menšom počte sa tu nachádzajú textílie s dekoratívnou funkciou.

Postelnú bielizeň v zbierke reprezentujú plachty, návlečky na vankúše a periny. Postelne plachty sú šité z dvoch širok tkaného konopného plátna obdĺžnikového tvaru. Vyznačujú sa jednoduchosťou spracovania, nemajú žiadnu výzdobu. Užšie či širšie farebné pásy vytkané po celej ploche textílie tvoria zaujímavú výzdobu

■ Návlečka na vankúš

obliečok na vankúše a periny. V tejto časti tkaniny je badateľné zhustovanie a zväčšovanie šírky farebných pásov modrej alebo červenej farby, resp. kombinácia viacerých farieb.

Obrusy so zatkávanými červenými, zriedkavejšie modrými

pásmi boli viacúčelovou tkaninou. Slúžili na slávnostné prikrytie stola, prenášanie nákladu i ochranu ženy pred chladom či nepriaznivým počasím. Z hľadiska strihov v zbierke prevládajú dvojdielne obrusy. Menej sa vyskytujú trojdielne obrusy, ktoré sa používali aj na prikrytie posteľe.

Pomerne rozsiahlu časť zbierky textílií tvoria uteráky. Zastúpenie majú rôzne druhy uterákov, od jednoduchých úžitkových bez výzdoby až po dekoratívne s farebnou výšivkou. Uteráky na každodenné používanie sa zhotovovali z domáceho konopného plátna, zdobeného len veľmi striedmo. Výzdobu väčšinou predstavovali vtkávané užšie alebo širšie pásy umiestnené nad jedným alebo obidvoma strižnými koncami. Vtkaná výzdoba po celej ploche bola charakteristická pre uteráky s dekoratívnou funkciou. Uteráky boli ukončené dlhšími strapcami, často viazanými do ozdobnej mriežky.

PhDr. Blažena Šmotlákova

múzea si tak opäť s odstupom niekoľkých rokov môžu pozrieť množstvo exponátov približujúcich africkú faunu, kultúru a bežný život obyvateľov Zambie. Výstava v múzeu potrvá do 18. augusta t. r.

PhDr. Blažena Šmotlákova

Zo sveta historických zbraní

Digitalizácia múzejných zbierok

Sprístupniť verejnosti časť exponátov zo zbierky zbraní a militárií Tribečského múzea bolo ambíciou výstavy *Zo sveta historických zbraní*, realizovanej v termíne od 8. 3. do 19. 5. 2018. Múzejné zbierkové predmety doplnila kolekcia historických drevených maľovaných terčov zapožičaná zo Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici a exponáty zo súkromnej zbierky.

Prostredníctvom vystavených predmetov, obrazového materiálu a sprievodného textu návštevník výstavy získal základný prehľad o vývoji zbraní od praveku do konca druhej svetovej vojny, a to nielen zbraní vojenských, ale aj loveckých a športových. Na výstave bola nainštalovaná vyše stovka originálnych zbraní (meče, šable, kordy, pušky, pištole, nože, tesáky...), ktoré doplnilo niekoľko replík (kuša, sekery, husitské palné zbrane...). Prezentované zbrane z hľadiska druhej skladby, konštrukcie, výzdoby, využitia či významu predstavovali veľmi rôznorodú mozaiku. Časť výstavy tematicky obohatili aj preparáty lovej zveri zo zbierok múzea. V rámci interaktívnych činností pre mladších návštevníkov bola pripravená atraktívna detská strelnica.

Mgr. Ondrej Godál

Ocenenia producentov chmeľu v zbierke

■ Ocenenie „Rytier chmeliarskeho rádu“

Slovensko, najskôr v rámci spoločnej Československej republiky, neskôr ako samostatný štát, sa stalo členom Medzinárodného združenia pestovateľov chmeľu. Za účelom výmeny informácií, využívania vedeckých a technických poznatkov, tvorby cien, prognóz trhu a udržiavania kontaktov medzi chmeliarmi bol vytvorený Medzinárodný chmeliarsky úrad. Táto inštitúcia so sídlom v Štrasburgu každoročne, vždy v inej krajine, usporadúva kongresy za prítomnosti chmeliarov z celého sveta. Súčasťou kongresov býva slávnostné udeľovanie významného ocenenia s titulom „Rytier chmeliarskeho rádu“. Je to hodnosť v odborných kruhoch považovaná za najvyššiu v tejto oblasti.

Mimoriadne úspešné výsledky dosiahnuté slovenskými pestovateľmi chmeľu od roku 1966 do roku 1996 potvrdzuje dvadsaťdva získaných „rytierov“. Výnimočnú kvalitu chmeľu dorábaného v topolčianskej oblasti rovnako potvrdzujú niekoľkí nositelia rytierskeho rádu. Viaceré z týchto vzácností sa vďaka systematickej zbierko-

rozvoj informačných a komunikačných technológií zasiahol do všetkých oblastí života spoločnosti. Aj múzeá sa museli prispôsobiť novému trendu a hľadať uplatnenie v digitálnom svete. Tribečské múzeum v Topolčanoch začalo koncom 20. storočia prechádzať od ručnej a strojovej evidencie svojich zbierkových predmetov na evidenciu elektronickú, a to prostredníctvom programu na odborné spracovanie zbierok (AMIS, neskôr ESEZ 4G). Odborní zamestnanci múzea – kurátori vyhotovujú odborné popisy zbierkových predmetov, ktoré dopĺňajú ich digitálnym obrazovým záznamom. Spracované elektronické dáta následne Slovenské národné múzeum v Bratislave (správca) preberá do Centrálnej evidencie múzejných zbierok, ktorá slúži ako spoločný informačný systém pre všetkých múzejníkov. Umožňuje nahliadnuť do zbierok jednotlivých múzeí a vyhľadať záznamy o zbierkových predmetoch podľa zadaných kritérií.

V roku 2012 na Slovensku bol spustený národný projekt *Digitálne múzeum*, spolufinancovaný z finančných prostriedkov EÚ v rámci operačného programu Informatizácia spoločnosti. Na realizácii projektu sa podieľajú viaceré slovenské zbierkotvorné inštitúcie. V rámci projektu bolo vybudované špičkové digitalizačné pracovisko – Digitalizačné centrum, ktoré pôsobí v Múzeu SNP v Banskej Bystrici. Primárnym výsledkom projektu bude vytvorenie digitálneho depozitára najvýznamnejších zástupcov múzejných zbierok spojeného s digitálnym vedomostným systémom múzeí SR. V procese digitalizácie zbierkový predmet je vizualizovaný v 2D alebo 3D podobe, pričom sa zachytáva každý jeho detail. K vytvoreným snímkam sa pripájajú existujúce vedomosti o predmetoch – ich odborný popis.

Tribečské múzeum v Topolčanoch sa spolu s ďalšími štyrmi múzeami zriadenými Nitrianskym samosprávnym krajom v roku 2015 zapojilo do digitalizácie prostredníctvom projektu *Najvýznamnejšie archeologické a historické pamiatky v zbierkach múzeí NSK*. Projekt je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom operačného programu Informatizácia spoločnosti. Zo zbierok topolčianskeho múzea bolo zatiaľ zdigitalizovaných 1 295 exponátov tvoriacich súčasť fondov z histórie, archeológie a numizmatiky. Digitálne záznamy vybraných zbierkových predmetov v 2D alebo 3D podobe sú postupne zverejňované pod názvom *Poklady kraja* na webstránke Región Nitra. Digitalizácia časti zbierkových fondov bude pokračovať aj v nasledujúcich rokoch.

Výsledky digitalizácie slovenského kultúrneho dedičstva (okrem zbierkových predmetov aj knihy, archívne materiály, pamiatky, diela výtvarného umenia, kinematografické diela) dnes verejnosti sprístupňuje novovzniknutý portál SLOVAKIANA. Na portáli je možné zdigitalizované kultúrne objekty múzeí, galérií, knižnic a archívov vyhľadať, študovať, ale aj sťahovať vo vysokom rozlíšení.

Digitalizácia zbierok okrem prezentácie múzeí významnou mierou prispieva k zachovaniu a sprístupneniu kultúrneho dedičstva pre súčasné aj budúce generácie.

Mária Bagová

tvornej činnosti a ústretovosti producentov chmeľu podarilo získať do chmeliarskej zbierky Tribečského múzea. Ako prvému na Slovensku toto významné ocenenie medzinárodná chmeliarska organizácia udelila Jozefovi Gašparikovi, predsedovi Jednotného roľníckeho družstva v Klátovej Novej Vsi na kongrese v Prahe v roku 1966. Druhé ocenenie, ktoré je zároveň jedným z najväčších originálnych exponátov v zbierke, za pestovateľov z Urminiec získal Anton Adamkovič v roku 1979 v anglickom meste Easbourn. Tretím „rytierom chmeliarskeho rádu“ sa stal Albín Andraška s pracovným tímom z Veľkých Ripňan, ktorému toto vyznamenanie bolo udelené v roku 1985 v Nitre.

Chmeliarska zbierka Tribečského múzea sa môže popýšiť i ďalšími, rozhodne nie menej hodnotnými exponátmi – oceneniami, udelenými podnikom Chmelařství v Žatci. Patrí k nim napr. „Zlatý chmeľ“, ktoré získala Nitrianska Blatnica v roku 1997 za zásluhy o rozvoj československého chmeliarstva.

Ing. Oľga Kostolná

Dvere múzea dokorán

Palné zbrane v zbierke múzea

Múzea sa čoraz viac prispôbujú novým trendom a novým výzvam, ktoré so sebou prináša doba. V súčasnosti sa zvýšený dôraz kladie na sprístupňovanie múzeí marginalizovaným skupinám, návštevníkom s hendikepom alebo špeciálnymi potrebami.

Aj v činnosti Tribečského múzea v Topolčanoch sa už dlhodobo objavujú rôzne náučno-kreatívne projekty, ktorými sa „otvárajú dvere“ do múzea skupinám návštevníkov radených medzi znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Múzeum ako špecifická fondová inštitúcia pri realizácii uvedených projektových aktivít hojne využíva dokumentačný fond a zbierkové predmety tvoriace bohatý zdroj poznania a informácií. Projekty obsahujú prvky regionálnej výchovy.

V rokoch 2016 a 2017 k úspešnej realizácii takto zameraných projektov prispela aj finančná podpora z dotačného systému MK SR v programe Kultúra znevýhodnených skupín a spolufinancovanie Nitrianskym samosprávnym krajom. V roku 2016 pripravený projekt Stretneme sa v múzeu bol určený pre deti s mentálnym postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, žiakov s autizmom alebo inými vývinovými poruchami.

V spolupráci so ZSS V Kaštieli Horné Obdokovce v roku 2017 múzeum uskutočnilo projekt pod názvom Dvere múzea dokorán. Zámerom projektu bola realizácia vedomostných a interaktívnych činností zameraných na podporu a rozvoj kultúrnych potrieb dospelých so zdravotným postihnutím (telesným i psychickým). Projekt bol rozdelený na dve na seba naväzujúce etapy. Prvá pozostávala zo šiestich tvorivých dielní, tematicky vychádzajúcich z rôznych oblastí spoločenských a prírodných vied. Každá tvorivá dielňa bola uvedená prednáškou spojenou s prezentáciou zbierkových predmetov. Priblížila vybrané témy z historických a prírodných daností regiónu. Účastníci projektu sa dozvedeli rôzne zaujímavosti o pravekej keramike, šľachtických sídlach, historických zbraniach, mineráloch či ochrane prírody. Vyskúšali si svoje manuálne zručnosti, fantáziu a tvorivosť pri zhotovovaní predmetov z hliny, drôtu, piesku, kamienkov a ďalších prírodnín. Výsledky ich kreatívnej činnosti tvorili súčasť verejnej prezentácie v rámci druhej časti projektu. Výstava pod názvom *Múzeum našimi očami* bola v priestoroch múzea inštalovaná v termíne od 23. 11. 2017 do 5. 1. 2018. Následne ju prevzalo spolupracujúce zariadenie sociálnych služieb v Horných Obdokovciach.

Po skončení projektu možno konštatovať, že ciele a zámery múzea plánované pri príprave projektových aktivít sa naplnili. Vybranej skupine ľudí so zdravotným postihnutím sa uľahčil prístup ku kultúrnym, historickým či prírodným hodnotám regiónu. Realizáciou rôznych tvorivých činností sa prispelo k rozvoju ich manuálnych zručností, motoriky, predstavivosti a schopnosti samostatnej práce. Dôležitým prvkom bol aj rozvoj ekologického a environmentálneho čítania a formovanie kladného vzťahu k ochrane prírody a krajiny. Pripraveným projektom múzeum tejto skupine návštevníkov špecifickým spôsobom priblížilo výsledky svojej zbierkotvornej a vedeckovýskumnej činnosti.

Realizáciou podobných aktivít pre handicapované skupiny obyvateľstva chce Tribečské múzeum pokračovať aj v budúcnosti. Vidíme v tom veľký prínos pre sprostredkovanie kultúrnych a prírodných hodnôt, propagáciu múzejnej činnosti a upevňovanie komunikačných vzťahov medzi múzeom a verejnosťou.

Mgr. Ľubomír Opáth

Zbrane sprevádzajú ľudstvo už od praveku. Je nepochybné, že odkedy začal praveký človek používať nástroje, tak sa medzi nimi objavili aj také, ktoré sa dali použiť ako zbraň. Prvé zbrane tvorili rôzne primitívne nástroje z kameňa a kostí využívané na lov zveri i obranu, ale aj na iné praktické účely. Vo vývoji zbraní v neskoršom období mal podstatný význam objav bronzu a železa. Novú kvalitu do techniky zbraní priniesol vynález strelného prachu.

Zbrane patria k významným zbierkovým predmetom, ktoré sa nachádzajú aj v zbierke Tribečského múzea v Topolčanoch. Ide o zaujímavú skupinu exponátov, ktorá umožňuje interdisciplinárne skúmanie. Vyjadriť sa k nim môžu archeológovia i historici, ale napríklad aj šperkári, metalurgovia či zberatelia.

Múzeum v súčasnosti vo svojej zbierke eviduje 147 predmetov, ktoré je možné označiť za zbrane. Zastúpené sú zbrane chladné aj palné z rôznych časových období. Ich datovanie spadá predovšetkým do 18. storočia až 1. polovice 20. storočia, s prelahmi do starších, ale aj mladších období.

Zbierka palných zbraní obsahuje viacero unikátov nielen v slovenskom, ale aj medzinárodnom meradle. Najstaršou palnou zbraňou je pravdepodobne kresadlová pištoľ vyrobená v londýnskom Toweri v polovici 18. storočia. Zbraň má bohaté zdobenie. Zjavne nebola určená na boj, ale skôr išlo o zbraň plniacu funkciu daru či slúžiacu na reprezentáciu. To však neznamená, že ide o zbraň nefunkčnú. V prípade potreby si iste svoju úlohu zbrane splnila. Najmladšou zbraňou v múzejnej zbierke je pravdepodobne lovecká puška vzniknutá transformáciou sovietskej pušky Mosin–Nagant M1891/30. Na puške bolo upravené pažbenie, a tiež bola osadená nová hlaveň s lištou na hornej strane. Takéto úpravy na zbraniach sa vykonávali po druhej svetovej vojne.

Lovecká puška Mosin

Vybrať najcennejšiu zbraň zo zbierky je veľmi ťažká úloha. Ak by sa použilo ako kritérium výberu zriedkavosť a ojedinelosť, tak by šlo pravdepodobne o nemeckú pušku Gewehr 98. Tento typ zbrane ako svoju štandardnú výzbroj používala nemecká armáda počas prvej svetovej vojny. Puška tvoriaca súčasť zbierky bola vyrobená v zbrojovke Spandau v roku 1901 a vyznačuje sa niekoľkými zaujímavosťami. Zbraň má ešte pôvodné mieridlá „Lange Visier“ používané spolu s nábojom 8x57I. Nemci tento náboj nahradili modernejším 8x57S ešte pred prvou svetovou vojnou, a spolu

Gewehr 98

s tým zmenili aj mieridlá. Pozoruhodné je aj značenie a jednotlivé detaily na puške. Na pažbe pušky je zachovaný štítok s kódovým kolopisom „K. S. 11260“, čo je označenie armádnej jednotky, ktorá zbraň používala. Na jeho základe sa dá určiť, že puška bola určená pre nemecké vojenské sily pôsobiace v juhozápadnej Afrike, v dnešnom Kamerune. Uvedený typ zbraní je dnes veľmi vzácny. Väčšina z nich sa objavila v Južnej Afrike a Austrálii, niekoľko kusov sa našlo v Nemecku a Amerike. Prítomnosť tejto pušky v zbierke malého múzea v strednej Európe je prinajmenšom pozoruhodná.

Mgr. Ondrej Godál

Nová publikácia o ľudovej strave

Prevažujúcu formu zamestnania väčšiny obyvateľov Slovenska v minulosti predstavovalo poľnohospodárstvo a chov dobytka. Ešte v prvej polovici minulého storočia toto konštatovanie platilo aj pre topolčiansky región. Charakter zamestnania vrátane ďalších faktorov v podstatnej miere determinovali skladbu stravy počas roka. Výsledky viacročných výskumov Tribečského múzea v Topolčanoch v oblasti tradičného stravovania

v topolčianskom regióne sumarizuje publikácia *Na misu mi dajte, v hrnci mi nechajte, i s vami budem jesť*. V roku 2017 ju múzeum vydalo v spolupráci s mestom Topolčany. Populárno-náučná publikácia zachytáva najpodstatnejšie znaky tradičného stravovania v topolčianskej oblasti a typické lokálne a regionálne jedlá. Všetci si technológiu prípravy jedál, používané suroviny, vplyvy cirkevných sviatkov, pôstnych dní a rodinných obradových príležitostí na zložky stravy. Prináša tiež množstvo osvedčených receptov na prípravu polievok, kaší, mäsitých a cestovinových jedál, koláčov či nápojov. Textová časť publikácie tematicky veľmi vhodne dopĺňajú farebné ilustrácie výtvarníka múzea Ľubomíra Labudu. Ambíciou publikácie je prispieť k uchovaniu lokálnej a regionálnej identity v tejto oblasti ľudovej kultúry, a zároveň byť inšpiráciou pre súčasnú kuchyňu.

PhDr. Blážena Šmotláková

Podujatia plné geológie

Zem – planéta, na ktorej žijeme putuje vesmírom už mnoho miliónov rokov. Zdanlivo pokojná a nemenná nám poskytuje všetko, čo potrebujeme pre život. Vedomosti o jej zložení, stavbe i procesoch, ktoré ju formujú, sú obsiahnuté vo vednom odbore – geológii.

K popularizácii poznatkov o anorganickej prírode svojimi aktivitami v oblasti kultúrno-výchovnej a vzdelávacej činnosti prispieva aj Tribečské múzeum v Topolčanoch. Podujatiami tradičného či netradičného charakteru múzeum obracia pozornosť predovšetkým na školskú mládež. Zaužívaným spôsobom sprístupňované poznatky z neživej prírody v rámci školskej výučby sú žiakmi prijímané ako ťažké a málo zaujímavé. Tematické múzejné podujatia sú pripravované so zámerom inovatívnym spôsobom oživiť a zatraktívniť aj toto, pre mnohých školákov nezaujímavé učivo. Pri realizácii týchto aktivít sa využívajú aj prvky animácie, a tiež názorná činnosť či tvorivá práca s materiálom. Do edukačného procesu sa žiaci nielen zapájajú, ale ho aj vlastným dielom aktívne rozvíjajú.

V uplynulých rokoch múzeum zrealizovalo niekoľko úspešných podujatí zameraných na popularizáciu geovied. Nenásilnou hrovou formou boli prezentované predovšetkým hlavné stavebné prvky zemskej kôry – horniny a minerály, a prostredníctvom fosílií tiež jednotlivé obdobia dejín Zeme.

Základné informácie o geologickej stavbe a významných paleontologických lokalitách regiónu prináša stála expozícia *Príroda stredného Ponitria*. Zbierkové predmety z fondov anorganických prírodných predstavovali ťažisko viacerých krátkodobých výstav. Tematicky boli zamerané napr. na regionálnu geologickú stavbu územia, výskyt minerálov a ich systematickú príslušnosť či rôzne typy hornín prítomné v geologických súvrstviach. S pozitívnym ohlasom u verejnosti sa stretla výstava *Maroko očami geológa* (2007). Priniesla pohľad na geologické lokality, náleziská skamenelín, prírodné krásy a kultúrnohistorické pamiatky Maroka. Tvarom pútavé nerasty a štruktúrou zaujímavé horniny zoradené podľa systému predstavili výstavy *Kvety podzemia* a *Premenná tvár Zeme* (2008). Unikátne minerály, ktoré boli po prvýkrát popísané z územia Slovenska, bolo možné popri nerastoch zo známych i menej známych lokalít vidieť na výstave *Minerály Slovenska a Čiech* (2015).

Záujem sa tešili aj samostatné vzdelávacie programy s tvorivými dielňami, ktoré pútavým spôsobom sprístupňovali rôzne témy z neživej prírody. Poukázať na stavbu a zloženie zemskej kôry cez hlavné stavebné jednotky bolo cieľom prezentačného podujatia s tvorivou dielňou *Kamenné príbehy* (2010). Z ponuky tvorivých aktivít si mohli návštevníci podľa náročnosti vybrať kreslenie a modelovanie minerálov a hornín, maľovanie na kamienky, zhotovenie papierových modelov kryštálov či prípravu modelu sopky. Podujatie *Život v praoceánoch* (2013) zdokumentovalo pestrosť a variabilitu prehistorického vodného života.

Riešenie náučno-zábavných úloh dalo odpovede na otázky, čo je skamenelina, ako vzniká a čo sú vedúce skameneliny. Zaujímavú sprievodnú prezentáciu tvorili žiakmi zhotovené papierové modely trilobitov a hlavonožcov. Prezentačné podujatie s tvorivou dielňou *Svet dinosaurov* (2014) prostredníctvom skamenelín prinieslo informácie o druhohorách, o období, v ktorom žili dinosaury. V programe tvorivých aktivít bola ponuka vytvoriť si zástupcov tejto vyhynutej fauny modelovaním z hliny,

kreslením či prehýbaním papiera technikou origami.

Podujatie *Nie je kameň ako kameň* (2015) prostredníctvom jednoduchých doplnovačiek a vystrihovačiek oboznámilo so základnými minerálmi a horninami podieľajúcimi sa na stavbe zemskej kôry. Doplnené bolo hrami s názvami minerálov a prezentáciou najkrajšieho zhotoveného papierového modelu kryštálu. Poznanky o prírodnom prostredí a faune obdobia štvrtohôr priniesli paleontologické a archeologické nálezy ako súčasť podujatia *Spoznaj život v praveku* (2016). Nerastné suroviny z ríše anorganických prírodných priblížila aktivita *Poklady Zeme* (2017), prezentujúca dôležité rudy, nerudné suroviny, drahé a ozdobné kamene. Návštevníci mohli svoju kreativitu uplatniť pri zhotovovaní papierových priveskov a magnetiek v tvare drahých kameňov.

So záujmom sa stretávajú aj aktivity v oblasti prednáškovej činnosti, ktorých atraktivnosť zvyšuje použitie moderných prezentačných pomôcok. Témy prednášok sú zamerané na učivo neživej prírody základných škôl, ich výber je prispôbený aj požiadavkám pedagógov. Oblúbenou je prednáška približujúca jeden z najrozšírenejších minerálov vyskytujúcich sa v zemskej kôre – kremeň. Zdrojom zážitku pre žiakov je vizuálny kontakt s týmto tvarovo zaujímavým nerastom, i s jeho mnohými pestrými odrodami.

Školám múzeum ponúklo aj zážitkové učenie priamo v teréne. Demonštrovanie základných javov neživej prírody bolo cieľom vychádzok do lokality Podhradie, určených pre žiakov ôsmych ročníkov základných škôl. Sledovaním panorámy Považského Inovca sa zoznamovali nielen s jeho konkrétnymi vrcholmi, ale aj s okolím styku jadrových pohorí pásma Západných Karpát s Nitrianskou pahorkatinou.

Okrem veľkého záujmu zo strany školákov zrealizované podujatia sa stretli aj s pozitívnym hodnotením zo strany pedagógov. Múzejné aktivity prijali ako zatraktívnenie vyučovania náročného učiva z geológie a zaujímavú formu doplnkového vzdelávania.

Mgr. Božena Petrášová

KALENDÁRIUM PODUJATÍ

Výstavy

Spomienky na Zambiu
16. 5. 2018 – 18. 8. 2018

Morský svet v toku času
24. 5. 2018 – 30. 6. 2018

Čokoláda – sladké pokušenie
24. 8. 2018 – 26. 10. 2018

Čarovná moc rastlín
1. 11. 2018 – 4. 1. 2019

Spomienky na prvú republiku
7. 7. 2018 – 31. 10. 2018

Bojové lietadlá
8. 11. 2018 – 11. 1. 2019

Tvorivé dielne:

Na farmičke u lesa
19. 5. 2018 – 30. 8. 2018

Stredoveký život v Topoľčanoch
5. 9. 2018 – 31. 10. 2018

Rozprávkový svet Pavla

Dobšinského
6. 11. 2018 – 3. 1. 2019

Interaktívne podujatia:

Mesto Topoľčany očami detí
1. 6. 2018 – 30. 6. 2018

Leto v múzeu VI
2. 7. 2018 – 31. 8. 2018

Svet prírody
17. 9. 2018 – 28. 9. 2018

Od strašidla po strašidlo
15. 10. 2018 – 26. 10. 2018

Potulky svetom
2. 11. 2018 – 30. 11. 2018

Advent v múzeu
3. 12. 2018 – 20. 12. 2018

Odborný seminár

Prelomový rok 1918
Október 2018

OTVÁRACIE HODINY:

Výstavy, expozícia

Október – marec: pondelok – piatok 8.00 – 16.30 hod.
Apríl – september: pondelok – piatok 8.00 – 16.30 hod.
sobota 10.00 – 16.00 hod.

Tvorivé dielne, interaktívne podujatia

Pondelok – piatok 8.00 – 15.00 hod.

Knižnica, odborné konzultácie

Utorok a štvrtok: 8.30 – 14.30 hod.

Služby sú spoľatné v zmysle schváleného cenníka.

KONTAKTY:

Adresa: Tribečské múzeum v Topoľčanoch, Krušovská 291/1, 955 01 Topoľčany

Tel./fax: 038/53 23 021 (riaditeľka), **tel.:** 038/53 23 253 (ústredňa)

E-mail: office@tribeckemuzeum.sk, **web:** www.tribeckemuzeum.sk

Objednávka podujatí: mpedagog@tribeckemuzeum.sk

Ponuka do vašej knižnice

POZVÁNKA DO PRÍRODOVEDNEJ EXPOZÍCIE

Tribečské múzeum v Topoľčanoch pozýva na prehliadku expozície Príroda stredného Ponitria, ktorá poskytuje pomerne ucelený prehľad o neživej prírode a zástupcoch fauny a flóry typických pre región stredného Ponitria. Sledované územie sa vyznačuje veľkou členitosťou reliéfu a pestrým geologickým podkladom s bohatou biologickou rozmanitosťou druhov.

Prvá časť expozície predstavuje druhové zastúpenie hornín, rastlín a živočíchov v prirodzenom prostredí lesov a krovín, skál, stepí a lesostepí, polí, lúk, pasienkov a vôd. Druhá časť prostredníctvom súborov hornín, minerálov a fosílnych nálezov približuje geologickú stavbu regiónu a dokumentuje jednotlivé obdobia geologickej minulosti.

K pozoruhodným exponátom expozície patria fosílné zvyšky neogénnych chobotnatcov „mastodontov“. Ide o výnimočne dobre zachovalú sánku zo zubami a takmer kompletnú lebku s impozantnými klami (celková dĺžka 3 370 mm, z toho kly 2 200 mm). Uvedené nálezy na Slovensku sú skutočnými unikátmi a aj v celoeurópskom meradle patria medzi vedecky najcennejšie fosílie „mastodontov“.

Múzejné novinky spod Tribeča – vydané pri príležitosti Medzinárodného dňa múzeí 2018 • **Vydalo:** Tribečské múzeum v Topoľčanoch, zriaďovateľ Nitriansky samosprávny kraj.

Zodpovedná: PhDr. Blažena Šmotláková, riaditeľka TM. **Fotografie:** odborní zamestnanci TM. **Grafická úprava a tlač:** Prima-Print, a.s., Tovarníky.